

KELEMEN ZOLTÁN

Elsüllyedt katedrális a tatai Öreg-tóban

VILLÁNYI LÁSZLÓ KIMMÉRIA CÍMŰ KÖTETÉRŐL

„Csikló és punczi szavunk bizonyosan kimmér eredetű”

„Elég volt.”

Kelet Kiadó
Budapest, 2014
191 oldal, 2850 Ft

Már amikor először vettem kezembe Villányi László könyvét, s az első néhány oldalt olvastam (az olvasó valahogy úgy kezd valami újba, ahogy az utazó útnak indul), tudtam, hogy fel fogom lapozni Hamvas Béla *Szarepta* című művét, és idézni fogom *HA UTÓPIÁMAT* című-kezdetű rövid gondolatfolyamát:

„Ha utópiámát meg kellene határozni, azt mondanám, hogy az a bölcsek és a szép nők országa. (...) Az élet győzelme, ha sikerül többet és nagyobbat teremtenie, mint önmaga. Ez (...) a szellem és a szépség. (...) Az egyetlen, ami előtt a teljes tudatú férfi meghódol, a szépség, és az egyetlen, ami előtt a teljes tudatú nő meghódol, a szellem. (...) utópiám előnye, hogy bárhol és bármely pillanatban megvalósítható.”

Mintha Villányi kötetének helye és olvasásának ideje lenne az a hely, és az az idő ahol, és amikor Hamvas utópiája megvalósul-megvalósulhat. Szellem és szerelem szinte platonikus egysége a követelmény mindkét gondolatmenet számára. Az erotikus szépség és az esztétikai szép egyesülésének nem annyira utópiája, mint inkább dacos kísérlete tör rendkívül következetesen a megvalósulás felé Kimméria érzékeny-érzelmes történetében, mely több is, kevesebb is, mint egyszerű história, fiktív kultúr- vagy művelődéstörténet. Földrajzi, botanikai leírásokat éppúgy tartalmaz, mint csupán látszólag következtelen retorikai egységeket. Az első, ami az olvasónak szemébe tűnhet az, hogy ezúttal egy következetesen megjegyzetelt verses-novellás kötetet tarthat a kezében.

A kettős meghatározás nem véletlen, mivel nem csupán versek és prózai részletek váltogatják egymást a kötetben, de a

műnemek közötti átjárásra is szép számmal található példa, ahogy erről lesz még szó. Ami a szerzői jegyzeteket illeti Thomas Stearns Eliot-ot idézhetné az eljárás, de míg az ő költészetében nagyon erőteljes poétikai szándékot, valamint irányított olvasói értelmezést támogat a jegyzetanyag, addig a magyar művész kötetében inkább továbbgondolásra serkent, szabad asszociációkat ébreszt, megpróbál néha olyan szándéktalan lenni, mint a spontán műértelmezés. Lévai Ádám grafikái nem díszítik, nem illusztrálják Villányi kötetét, hanem kiegészítik a szavakat, mondatokat, szövegcsoportokat, együtt gondolkodnak a szöveggel, talán ez az erényük lehet az oka annak, hogy nem adják olyan könnyen jelentésüket, komplex egységet képeznek az irodalommal.

Kimméria profánul dunántúli kistérségnek is lehetne nevezhető, valójában a csodák birodalma, avagy rezervátuma. A meghatározás pusztán nézőpont kérdése, a mű mindkét definíciót támogathatja különböző közlésegségeivel. Ennek a földrajzi tájnak a mitikus közepén helyezkedik el a Lény a tóban, akinek az elbeszélő előtti megmutatkozásával (mely kinyilatkoztatásként, de megnyilatkozásként is értelmezhető) kezdődik a hol szorosabban, hol lazábban egymásba fűződő prózai-lírai szövegek láncolata. Az esszé, a széppróza és a líra háttérterületeit járja be biztos léptekkel az olvasó ebben az intellektuális utazásban. Nyomban nyilvánvalóvá válik, hogy a Lénnel való találkozás visszafordíthatatlan változásokat okoz az emberi létezők életében, bár ekkor ezek a változások még inkább erotikusak, kevésbé művészetiek, vagy bölcseletiek. Az ókori szerzők (Ovidius, Vergilius) által feldolgozott mitológiát szemlélve a Chimaera nőnemű lény, nem tévesztendő össze a kimmérekkel, akiket a munka inntól következetesen kimméráknak nevez, s az olvasó röviden megismerkedhet őstörténetükkel, történelmi sorsukkal, földrajzi elhelyezkedésükkel, valamint elejtett megjegyzés utal arra is, hogy az elbeszélő valójában kimméra. Ezt követően a kimmérák Pannóniában történt letelepedésük utáni időkből fennmaradt legrégebbi mítoszaiba vezet be olvasóját a mű. Szent tárgyakat, kecskeáldozatot, s az asszonyi-női lét dicséretét, valamint meteorológiai-kozmogóniai mítosz töredékeket köt ide az elbeszélő. A *Jegyzetek*ben hangsúlyosan említődik a matriarchátus kimmér intézménye, mely a férfitermékenység olyan szakrális objektumaival együtt létezett, mint a phallosz kultusz a temetkezési jelképekben vagy a háziipar néprajzi emlékeiben. A kimmérák vallását szerelemvallásként írja le a mű. Papok nélküli, közvetlen kultuszként, melyeknek szent helyei a tóra cölöpökön épült házak voltak, a szerelem fészkei. A szerelemé, melyre a kimmérák egész élete, világnézete irányult a kitüntetett ünnepeken, de a profán hétköznapokban is.

A *Kimméria* bővelkedik vendégszövegekben, ártírt-ártformált valós- és álidézetekben. Az egyik első és talán legfontosabb Marcus Aurelius *Elmélkedéseinek* idézése, melyről köztudott, hogy Pannóniában íródott (feltehetőleg valahol a Garam vidékén), s ez több közép-európai szerzőt (köztük szép számmal magyarokat) arra indított, hogy a filozófus császár görög nyelvű művét tekintsék a térség bölcseleti-művészi ébredése egyik jelképének. A kimmér változatban természetesen a tatai tavak környékén születik a mű, s – bár Villányi Győri születésű, ott is él – ezzel a „ténnyel” meg is alapítja azt a szellemi-földrajzi mikrokozmoszt, melyre az ezredforduló magyar irodalmából oly sok párhuzamos példa hozható föl, hogy csak Mészöly Miklós *Pannon töredék* című novelláját említsem, vagy Darvasi László személyes földrajzat. Mészölynél Pannónia így lesz szűkebb értelemben Szekszárd és a Völgyiség, míg a *Könnymutatványosok legendájában* a világ (egyik) közepe Balaszentmiklós, a későbbi Törökszentmiklós, Darvasi szülőhelye. Villányi részéről ez egyúttal kanonizációs törekvésként is olvasható.

A szerző szó szerint az *Elmélkedések* idézeteit szövi össze saját prózájával. A *kimmér reneszánsz* című fejezet Tata apoteózisa. A tavaktól határolt földrajzi egység helyüttl nem a humanizmus fellegvára, hanem az az idilli táj, mely bukolikája, szelíd kulturáltsága okán vált a humanisták otthonává, mint ahogy erre a történelemben is található utalás. A szerző azonban nem éri be ennyivel, s ahogy Janus Pannonius hozta a Duna partjára az antik isteneket, úgy hozza ő el a tavak partjára az itáliai reneszánszt Leonardo da Vincitől Andrea Mantegnán keresztül Sandro Botticelliig az áldokumentarista fikció jegyében. Janus Pannonius, kit barátai az elbeszélő értesülése szerint csak Kimmériusnak emlegettek, külön fejezetet kapott a kötetben. Ez az előzményekhez minden tekintetben szorosan illeszkedő részlet mind a *Kimmériához*, mind Janus Pannonius bizonyos költeményeihez méltón bővelkedik a csodás, illetve erotikus részletekben. Finom erotika adja az alaphangját a Habsburg Máriáról, II. Lajos özvegyéről szóló résznek is. Ez az erotika az erdők-mezők virágainak-füveinek magyar nyelvű herbáriumával alapozódik meg, a szerelem tudományához a tatai tavak környezetében nyíló flóra megismerésén keresztül vezethet az út, s a szerelemvallás tételei helyett szintén a rétek növényvilága játssza a főszerepet. Mindemellett az olvasó úgy érezheti, mintha a káprázatos szellemi erővel és abszolút teljességigénnyel létrehozott kimmér univerzum kezdene egyre zsúfoltabbá válni: mindenki kimmér. Ennek a jelenségnek egyik eredménye egyrészt a kimmér kozmosz teljessége. Másrészt a főszöveg hosszabb részletei többször ismétlődnek szó szerint a *Jegyzetekben*, s erről az olvasó nem döntheti el, hogy van-e valamilyen szerepe a műben.

Az erotikához hasonló játékoság jelenik meg *A kimmér foci* című részletben, melyben a labdajáték koedukált, sőt erőteljesen nőies és szerelemközpontú. Egyúttal a játék tiszta, önmagáért való öröme Gadamer játékelméletének megvalósulása is lehetne. A futballmeccs végkifejlete pedig mi más is lehetne, mint csoportos szerelmeskedés a tóban, ennek megfelelően a *Jegyzetekben* Pu Szung-ling *A Tungting-tavi leány* című novellája *A Tungting-tavi labdarúgók* címmel szerepel, megváltoztatott szöveggel, hogy Kimméria világhíre és kulturális-civilizációs kapcsolatai még élénkebben az olvasó elé tárulhassanak. Érdekessége a műnek, hogy a reneszánsz után beszél a samanizmus jellegzetesen kimmér válfajáról, persze amennyiben az utolsó, 20. századi kimmér sámán beszámolóját idézi, úgy kevésbé meglepő az időrend. A rövid leírás szinte kizárólag a samanizmus klasszikus szakirodalmából már ismert jellemzőkből építkezik, egyetlen jelenséget kivéve, mely szerint a kimmér sámán léket úszik. Nem tudható, hogy szerzői következetlenségről vagy a szándékos paradoxonról van-e szó, de a szövegben szereplő sámán a lékek páratlan száma miatt végül a jég alatt maradna.

Az emlékezetalapú irodalom mikrokozmosz teremtéséhez hasonlóan az ezredforduló alkotói figyelmének homlokterében volt és van Bódy Gábortól Milorad Pavićon keresztül Harry Mulischig az asztrológia. Villányi kötetében a szomorú szerelem történetének keretében lesz kritika tárgya ez a tudomány, mint a teljesség felé törő ember hübriszének újabb példája, mely – akárcsak a többi próbálkozás – a kiúttalan hiábavalóságba vezet. Megjegyzésre érdemes lehet, hogy éppen ebben a részletben idézi a szerző (jelöletlenül) Goethe és Hölderlin csillaghitel (is) kapcsolatos verseit: az *Orphikus ősigéket* és *A Rajnát*. A két költő művei ezúttal mintha összhangba kerülnének. Csak később, a szerelmi konstelláció felállításának sikerével derül ki, hogy valójában két különböző felfogásról van helyüttl szó. A siker ezúttal a teljes kudarcot jelenti, mivel az asztrológus jó barát horoszkópja egy kitalált nőre vonatkozik, aki a fikció teremtett világában él. A Goethe versben kifejeződő hitet így, ha ki nem is oltják,

de mindenképpen ellenpontoszák *A Rajna* természetfilozófiájának fenségesen egyszerű sorai, melyek inkább arra figyelmeztetnek, hogy a kozmosz törvényszerűségei ki nem játszhatóak. A csillagképek tudományával szoros kapcsolatban kell említeni az alkímia szerepét a műben, mivel mindkettő a „menyegzőre” a különböző, de összetartozó princípiumok egyesülésére irányul, s a természet ezúttal is organikus módon, szorosan kapcsolódik az ember alkotó tevékenységéhez, mintegy érvényesség-jogosulttá teszi azt. Később a boszorkányszombatok erőteljesen feminin jellege tovább erősíti ezt az irányvonalat. A kimmér bölcselet is érzéki-érzelmes természetű, ebben az értelemben költői-múzsai, s a nemtudásból származtatik. Ez azonban nem a szókratészi nemtudás, hanem a világra való ráébredés-rácsodálkozás nemtudása: „a nemtudás volt a mindenben való csodálkozás anyja.” Ebben a fejezetben fogalmazódik meg a kötet ars poeticája, nyeri el jogosultságát a néha már zavarba ejtően öntörvényű és ad abszurdumig vitt játékoság: „A költészet ilyen keletkezését igazolhatjuk végül azzal az örök tulajdonságával is, hogy sajátos anyaga a lehetetlen, amelyet mégis elhisznek.” Tudván az illúziót mégis hinni benne, ez az emberi játék- és alkotói tevékenység egyik legfontosabb ismerve. Rendkívül ősi törvényszerűségek alapján formálódik Villányi műve. Példa lehet erre *A kimmér Ninon* története, mely pontosan kapcsolódik Ninon de l’Enclos valós történeti életrajzához két apró eltéréssel: kiderül róla, hogy kimmér volt, s nem francia, valamint a fellatio művészetét magas színvonalon űzte. Ninon elbeszélése átvezet a szerelem bölcseletéhez, mely ezúttal főként Julien Offray de La Mettrie-hez kötődik, s a felvilágosodás természetfilozófiájával fonódik egybe. A hozzá fűzött *Jegyzetben* meghökkenítő módon átmenet nélkül egy Ming-kori szerelmi tankönyvből szemlélhet az olvasó a szeretkezés különböző pozitúráit illetően.

A *Kimméria* központi, s minden bizonnyal legjobban megírt részei azok, melyek Vivaldi-val, pontosan a Villányi teremtette, Vivaldi nevű művésszel foglalkoznak. Vivaldi olyan személyiség, mint Jorge-Luis Borges műveiben a másik, aki ugyanaz. Van ott valaki az elbeszélő és az egykor élt zeneszerző, Vivaldi között, aki bár nem Vivaldi, de fikcionálisan mégis az, és így azonos vele, mégpedig úgy, hogy folyamatosan elkülönöződik tőle. Először *A kamalduliak* című fejezetben tűnik fel alternatív életrajzainak egy változatával, melyben élete alkonyán Tata környékére kerül, szembesül a kimmérák szerelemvallásával, s ennek hatására belép a néma barátok rendjébe. Titkos naplóját Tatán találja meg a kamalduliak elhurcolt iratai között a szerző. A szerzeteseknek a gyógy- és fűszernövényekkel való szoros kapcsolata újabb lehetőséget teremt az elbeszélő számára, hogy a kimmér erotikát megsejtesse a sorok között. A *Vivaldi titkos naplójából* című rész egyetlen nagy ívű, négy tételes költemény, mely felépítésében hűen követi a zeneszerző *A Négy évszak* című művét, s az erotikus költészet merész, esztétikailag is jelentős reprezentánsa. Meta-szöveggé saját, *Vivaldi naplójából* című 1997-es kötetét, annak történetét is beleírja Villányi újabb munkájába. A *Jegyzetekben* ezúttal a főszöveggel teljesen egyenértékűen, azzal szorosan összefonódva születnek meg egy kötet, egy műalkotás egymást első olvasásra kizáró keletkezéstörténetei, melyekben Villányi és Vivaldi, a múzsák, az utazások és a különböző impulzusok egyetlen hatalmas szimfóniában oldódnak fel, olyan alternatív valóságokat hozva létre, melyek utaláshálóinak labirintusai nem kizárják, hanem erősítik egymást. Időben és térben megsokszorozódik Vivaldi mítosza, mintha a zeneszerző, művészetével szintézisre lépve egy archetípust, az öntörvényű műalkotás örök érvényű archetípusát hozná létre.

„Bevallom, mindegyik variáció igaz. Legalábbis egy-egy részlet mindegyikben fed a valóságot. Így ha a kíváncsi olvasó aláhúzza a megfelelő mondatokat, összeállhat a könyv keletkezésének története.”

Ebben a hatalmas művészeti univerzumban az egész világirodalom dicséri Kimmériát, azaz Tatát és környékét, ezzel párhuzamosan félig-meddig rejtve tisztelet adatik Villányi kortársainak is, akiket – mint például a tatabányai *Új Forrást* szerkesztő Jász Attilát, vagy Lévai Ádámot, az illusztrátort – beleír a szerző a kimmér tájba. Az is könnyen előfordulhat, hogy ez a Kimméria már nem is Tata és környéke, hanem a világirodalom nagy közös tere, esetleg valamely folyamatos kölcsönösség – egymásra vonatkozás teremtődik Tata és a világirodalom között.

